

KASB-HUNAR MAKTABLARIDA UMUMTA'LIM FANLARINING O'QITILISH METODLARI

Alyaxanona Xurshida Axatovna

Sirdaryo kasb-hunar maktabi rus tili va adabiyot fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8212139>

Annotatsiya. Kasb-hunar maktablarida umumta'lim fanlarini kasblar bilan integratsiyalashgan holda o'qitish rejasi mavjud. Ushbu maqolada kasb-hunar maktablarida umumta'lim fanlarini o'qitish bo'yich interfaol metodlar yoritib berildi.

Kalit so'zlar. Kasb-hunar maktablari, umumta'lim fanlar, interfaol metodlar, "Aqliy hujum", "kichik guruhlarda ishlash", "bahs-munozara", "muammoli vaziyat", "yo'naltiruvchi matn", "loyiha", "rolli o'yinlar".

Аннотация. Профессиональные школы имеют план преподавания общеобразовательные предметов в сочетании с профессиями. В данной статье рассмотрены интерактивные методы преподавания общеобразовательных предметов в профессиональных школах.

Ключевые слова. Профессиональные училища, общеобразовательные дисциплины, интерактивные методы, "мозговой штурм", "работа в малых группах", "дискуссия", "проблемная ситуация", "ориентировочный текст", "проект", "сюжетно-ролевые игры".

Annotation. Vocational schools have a plan to teach general education subjects integrated with professions. This article covered interactive methods of teaching general education in vocational schools.

Keywords. Vocational schools, general education, interactive methods, "mental attack", "work in small groups", "controversy", "problem situation", "reference text", "Project", "Role-Playing Games".

KIRISH

Ta'lim sohasi mamlakat taraqqiyotining strategik yo'nalishi hisoblanadi. "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi"ga erishishda "...umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish"ga Yurtboshimiz tomonidan alohida urg'u berilgani bejiz emas. Har bir dars aniq maqsadni ko'zlagan holda puxta rejalashtirilmog'i lozim. Bu jarayonda o'qituvchi darsning ta'limi va tarbiyaviy maqsadini belgilaydi. Dars bosqichlarini, ya'ni qanday boshlash, qanday tamomlash ko'rgazmali materiallardan foydalanish kabilarni oldindan hal qilib oladi. Dars kasb-hunar maktabning, ijtimoiy muhitning imkoniyatini hisobga olgan holda amaliyot bilan bog'lanmog'i, ko'rsatmali vositalar bilan jixozlanib o'tilishi o'quvchilarda ko'nikma hamda malakani shakllanishiga erishilgan bo'ladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kasb - hunar maktablarining afzalligi, bu yerda 2 yil davomida umumta'lim va mutaxassislik fanlari integratsiyalashgan dasturlari asosida o'qitiladi. O'quvchiga o'zi tanlagan kasb bo'yicha bilim beriladi. Kasb-hunar maktablarida umumta'lim fanlarini kasblar bilan integratsiyalashgan holda o'qitish rejasi mavjud. Masalan, Kasb-hunar ta'limi maktablarida payvandlash kasbida o'qitiladigan 1 ta umumta'lim fan dasturigi to'xtalsak.

Payvandchilarni tayyorlashda ular bilishi shart bo'lgan bilimlar, jumladan, fizikaning elektr va magnetizm, elektromagnit va to'liqlar, razryadlar, o'zgaruvchan va o'zgarmas tok mavzulariga ko'proq e'tibor qaratilishi lozim. Bundan ko'rinib turibdiki, kasb-hunar maktablaridagi fizika fan dasturi 10-11-sinf fizika fan dasturidan farq qiladi. Umuman olganda kasb- hunar maktablarida har bir fan interfaol usullar va innovatsion metodlar orqali qisqa muddatda keng tushuntirilishi va samaradorlikka erishishi lozim.

Misol tariqasida keltirib o'tadigan bo'lsak, bizning Sirdaryo kasb - hunar maktabida ham umumta'lim fanlarning o'qitilishida qator ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, payvandlovchi mutaxassisligi o'qitilish uchun rus tilidan o'zbek tiliga maxsus o'quv qo'llanma tayyorlandi. Shuningdek, tikuvchilik yo'nalishi uchun ham ingliz tili fani o'qituvchisi G. Rustamova tomonidan ingliz tilidan o'zbek tiliga atamalar bo'yicha o'quv qo'llanma tayyorlandi.

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda.

Interfaol ta'lim metodlari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol ta'lim metodlarining turlari ko'p bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishlicha qo'llash mumkin. Bu holat hozirda interfaol ta'lim metodlarini ma'lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to'g'ri tanlash muammosini keltirib chiqargan.

Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda "aqliy hujum", "kichik guruhlarda ishlash", "bahs-munozara", "muammoli vaziyat", "yo'naltiruvchi matn", "loyiha", "rolli o'yinlar" kabi metodlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Bunda ta'kidlash lozimki, interfaol ta'lim usullari O'zbekistonda qadim zamonlardan beri ta'lim-tarbiya jarayonida muallim bilan talabalar hamda talabalar bilan talabalar o'rtasidagi muloqotlarda muhokama, munozara, muzokara, mushohada, tahlil, mashvarat, mushoira, mutolaa kabi shakllarda qo'llab kelingan.

Bu usullar talabalarning nutq, tafakkur, mulohaza, zehn, iste'dod, zakovatlarini o'stirish orqali ularning mustaqil fikrlaydigan, komil insonlar bo'lib etishishlariga xizmat qilgan.

Hozir interfaol mashg'ulotlarni olib borishda ma'lumki, asosan interfaol usullar qo'llanilmoqda. Kelgusida esa bu usullar ma'lum darajada interfaol texnologiyaga o'sib o'tishi maqsadga muvofiq. Bu interfaol usul hamda texnologiya tushunchalarining o'zaro farqini bizningcha, shunday ta'riflash mumkin.

Interfaol ta'lim usuli – har bir o'qituvchi tomonidan mavjud vositalar va o'z imkoniyatlari darajasida amalga oshiriladi. Bunda har bir o'quvchi o'z motivlari va intellektual darajasiga muvofiq ravishda turli darajada o'zlashtiradi.

Interfaol ta'lim texnologiyasi - har bir o'qituvchi barcha o'quvchilar ko'zda tutilgandek o'zlashtiradigan mashg'ulot olib borishini ta'minlaydi. Bunda har bir o'quvchi o'z motivlari va intellektual darajasiga ega holda mashg'ulotni oldindan ko'zda tutilgan darajada o'zlashtiradi

Zamonaviy darslarni tashkil etishda yuqorida aytganimizday inovatsiyaning ahamiyati katta. Innovatsiya bu yangilik kiritish ma'nosini anglatadi. Pedagog o'z mahorati, tajribasi va aql-zakovati bilan darsga ijodkorona yondoshib, yangilik olib kirishi lozim. Bu borada darsda interfaol metodlardan foydalanish ko'zlangan natijani beradi.

Interfaol metodlar — bu jamoa bo'lib fikrlashdir, yani pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib talim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Yangi pedagogik va innovatsion texnologiyalar asosida talim berishning ma'nosi shuki, yangilikka intilgan holda darsni mahorat bilan o'tish qobiliyatidir. Bunda ananaviy ta'limdan farqli o'laroq, ta'lim oluvchining mustaqil fikr yuritishiga keng imkon beriladi. O'quvchilarning dars jarayoniga, fanlarga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirishda quyidagi texnologiyalardan foydalanish mumkin:

Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta'lim metodlari quyidagilar sanaladi:

1. Interfaol metodlar: “Keys-stadi” (yoki “O'quv keyslari”), “Blist-so'rov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “Muammoli ta'lim” va b.
2. Interfaol ta'lim strategiyalari. “Aqliy hujum”, “Tarmoqlar”, “3x4”, “Breynrayting”, “Bahs-munozara”, “Bumerang”, “Galereya”, “Zig-zag”, “Zinama-zina”, “Muzyorar”, “Rotastiya”, “Yumaloqlangan qor” va k. Interfaol ta'lim metodlari tarkibidan interfaol ta'lim strategiyalarini ajratishda guruh ishini tashkil qilishga yondashuv ma'lum ma'noda strategi yondashuvga qiyoslanishiga asoslaniladi. Aslida bu strategiyalar ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.
3. Interfaol grafik organayzerlar: “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konsteptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “T-jadval”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?” va b. Interfaol grafik organayzerlarni ajratishda bunday mashg'ulotlarda asosiy fikrlar turli grafik shakllarda yozma ko'rinishda ifodalanishiga asoslaniladi. Aslida bu grafik organayzerlar bilan ishlash ham ko'proq jihatdan interfaol ta'lim metodlariga tegishli bo'lib, ularning orasida boshqa farqlar yo'q.

Aqliy hujum — Bevosita jamoa bo'lib “fikrlar hujumi”ni olib borish. Bu uslubdan maqsad-mumkin qadar katta miqdordagi g'oyalarni yig'ish, talaba (yoki o'quvchi)larni ayni bir xil fikrlashdan holi qilish, ijodiy vazifalarni yechish jarayonida dastlab paydo bo'lgan fikrlarni yengishdir.

“Tarmoqlar” metodi — o'quvchini mantiqiy fikrlash, umumiy fikr doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o'rgatishga qaratilgan;

“3x4” metodi — o'quvchilarni erkin fikrlashi, keng doirada turli g'oyalarni bera olishi, talim jarayonida yakka, kichik guruh holda tahlil etib, xulosa chiqara olishi, ta'rif bera olishiga qaratilgan;

“Breynrayting” metodi — Ushbu uslubning qo'llanishi breynstorming uslubiga o'xshash bo'lib, faqat unda barcha g'oya, fikrlar yozma bayon etiladi. Bu esa, o'z g'oya va fikrlarini og'zaki bayon etishga uyaladigan yoki qiynaladigan ba'zi tinglovchilar uchun qulaylik yaratadi. Talaba (yoki o'quvchi)lar tomonidan yozilgan fikrlar, g'oyalarning imloviy va uslubiy xatolariga e'tibor qaratilmaydi hamda yozilgan fikrlar oralarida keyinchalik hayolga kelgan fikrlarni yozish uchun bo'sh joylar ham qoldiriladi. Talaba (yoki o'quvchi)lar o'z fikrlarini erkin, tanqid qilmasdan ifoda etishga chaqiriladilar. G'oyalar tahlili keyinroq o'tkaziladi. Bu usuldan foydalanganda, muammoni yechish variantlari imkon qadar ortadi.

“Bahs-munozara” metodi (discussion method) — Usulida guruh a’zolari biror muammoni yechish (yoki bilimlarini oshirish, yoki mavzuni tushunish) maqsadida o’z g’oyalarini og’zaki taklif etadilar. Usuldan samarali foydalanish uchun ishtirokchilar muhokama predmetiga oid yetarli bilim va tajribaga ega bo’lishlari lozim. Bu usul kattalar ta’limida ko’proq samara beradi.

“Blits-o’yin” metodi — harakatlar ketma-ketligini to’g’ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o’rganayotgan predmeti asosida ko’p, xilma-xil fikrlardan, ma’lumotlardan kerakligini tanlab olishni o’rgatishga qaratilgan.

6x6x6 uslubi—6x6x6 uslubida o’qituvchi guruh 36 ta qatnashchisini qisqa vaqt mobaynida bironta masalani muhokama qilishga o’rgatish va ular ko’pchiligining fikrlarini bilib olish imkoniyatiga ega bo’ladi. 6 ta guruh (har birida 6 kishidan) ishtirokchilari o’qituvchi tomonidan o’rtaga tashlangan muammoni 6 daqiqa mobaynida muhokama qiladilar. Shundan keyin o’qituvchi 6 ta yangi guruhni shunday to’zadiki, unda oldingi munozara guruhida qatnashganlardan birontasi albatta bo’ladi. Yangi guruh qatnashchilari o’z guruhlarining ish natijalarini muhokama qiladilar. 6x6x6 - guruhining barcha a’zolarini faollashtiruvchi uslubdir. Qatnashchilardan har biri qisqa vaqt mobaynida ham munozara qatnashchisi, ham so’zlovchisi rolda bo’ladi. Guruhlar bitta muammoni yoki bir muammoning turli jihatlarini muhokama qilishlari mumkin. 6x6x6 uslubi o’qituvchi va guruhlarining faol ishtirokini talab qiladi.

“Olmos” metodi — Har bir juftlikka 9 ta jumla (hikoya) bo’lgan konvert beriladi va ularni olmos shaklida joylashtirish topshiriladi. Masalan: Eng muhim, ma’noli va qiziqarli jumla olmosning uchiga joylashtiriladi. Keyingi 2 tasi bir xil ikkinchi o’ringa qo’yiladi. O’rtadagi 3 tasi to’rtinchi, keyingi 3 tasi esa, yettinchi daraja hisoblanadi. Olmosning pastiga qo’yilgan jumla, guruh tomonidan eng muhim, ma’noli va qiziqarli bo’lmagan jumla deb hisoblanadi. Juftliklar o’z mashqlarini tamomlaganlaridan so’ng, ular 6 ta bo’lib guruhga bo’linadilar. Guruhdagi har bir juftlik qanday tanlanganligini boshqa ikkita guruhga tushuntirib beradi. Shundan song, umumiy 6 ta talaba (yoki o’quvchi), kelishuv asosida bir fikrga kelishadi. Fikrlarini navbatdagi guruhga aytib, shu tariqa suhbat davom etadi. Mashg’ulot oxirida juftliklar bir-birlariga baho beradilar va o’qituvchi fikrlarni umumlashtiradi. Jumlar o’rniga 9 ta turli rasmlar ishlatilishi mumkin. Bunday holda, mezonlar ham “o’ziga xos”, “chiroyli”, “kulgili”, “ajoyib” yoki “o’zgacha” liklari bilan baholanadi. Joylashtirish piramida shaklida (oltita jumla, rasm va sh.k.) bo’lishi ham mumkin. Talaba (yoki o’quvchi)lar jumla (yoki rasm)larni katta formatli qogozga “Zina” yoki “Narvon” shaklidagi chizma ko’rinishida ham joylashtirishlari mumkin

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, interfaol mashg’ulotlarni yuqorida qisqacha bayon qilingan omillarni hisobga olgan holda tashkil qilish va olib borish bu mashg’ulotlarning sifati va samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi. Interfaol ta’lim bir vaqtda bir nechta masalani hal etish imkoniyatini beradi. Bulardan asosiysi-o’quvchilarning muloqot olib borish bo’yicha ko’nikma va malakalarini rivojlantiradi, o’quvchilar orasida emostional aloqalar o’rnatilishiga yordam beradi, ularni jamoa tarkibida ishlashga, o’z o’rtoqlarining fikrini tinglashga o’rgatish orqali tarbiyaviy vazifalarning bajarilishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, amaliyotdan ma’lum bo’lishicha, dars jarayonida interfaol metodlarni qo’llash o’quvchilarning asabiy zo’riqishlarini bartaraf qiladi, ular faoliyatining shaklini almashtirib turish, diqqatlarini dars mavzusining asosiy masalalariga jalb qilish imkoniyatini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. SH. M. Mirziyoev “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz”. -T.:O’zbekiston 2017 y.

2. Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari. M.Kamoliddinov, B. Vahobjonov. O'quv-uslubiy qo'llanma.- Toshkent.: "Talqin" 2010 y.
3. D.Tojiboyeva. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi.- T.: "Fan va texnologiya". 2009 y.
4. A.Bahobov, N.R.Rahimqulov, N.B.Sultanova " Geografiya o'qitish metodikasi" T.: 2020 y.
5. Olimov Q.T. "Zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalari bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar" moduli bo'yicha o'quv –uslubiy majmua. -T.: 2015 y.
6. N.A. Muslimov, M. Usmonboyeva, M.Mirsoliyeva "Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua.- T.: 2015 y.
7. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogic mahorat. O'quv qo'llanma.- T.: 2005 y.
8. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar – T.: 2000 y.
9. "Ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari" mavzusidagi seminar trening materiallari.-T.: 2002 y.
10. Xodiyev B., Golish Lyudmila Vladimirovna. Mustaqilo'quv faoliyatini tashkil etish usul va vositalari.O'quv-uslubiy qo'llanma- T.: 2010 y.